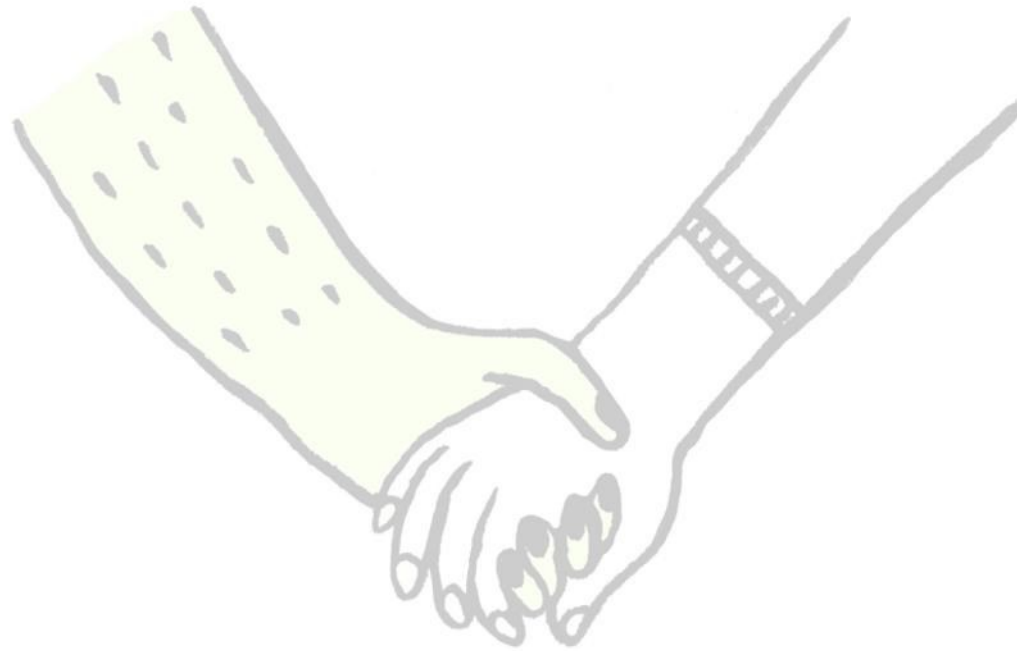

SUOSTUMUS JA SATEENKAARI KOULUSSA

Työkaluja turvalliseen toimintakulttuuriin

Sukupuolistuneen väkivallan osapuolten kohtaaminen Toimintakulttuurin muutoksen edistäminen

3. tapaaminen:

kouluttajana Satu Lidman (FT, dos., väkivaltatutkija): www.lidman.fi

Sukupuolistuneen väkivallan kohtaaminen kouluissa -verkkokoulutus

Kohderyhmä: erityisesti tulevat sekä jo kentällä työskentelevät *kouluammattilaiset* sidosryhmineen.

Opiskelu mahdollista:

- omaehtoisesti tai ryhmässä
- osana perus- tai jatko-opintoja, työporukalla jne.
- pelkästään verkossa, f2f-opetuksen osana tai hybridinä

Avoimesti saatavilla suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi:
verkkokoulut.thl.fi

Perustuu kansainväliseen tutkimus- ja kehitysyhteistyöhön EU-rahoitteisessa EraseGBV-hankkeessa (2019–2021):
<https://projects.tuni.fi/erasegbv/>

Tutkimuskumppanit: Tampereen yliopisto, Zagrebin yliopisto, Blanquernan yliopisto, CESI, Conexus.

Muut yhteistyökumppanit: Jyväskylän yliopisto, Jyväskylän kaupunki, Tuffi films, Viola ry, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Kuvitus: Apila Pepita Miettinen.

Funding

Co-funded by the Rights, Equality and Citizenship Programme of the European Union (2014–2020). The content of this webpage represents the views of the author only and is his/her sole responsibility. The European Commission does not accept any responsibility for use that may be made of the information it contains.

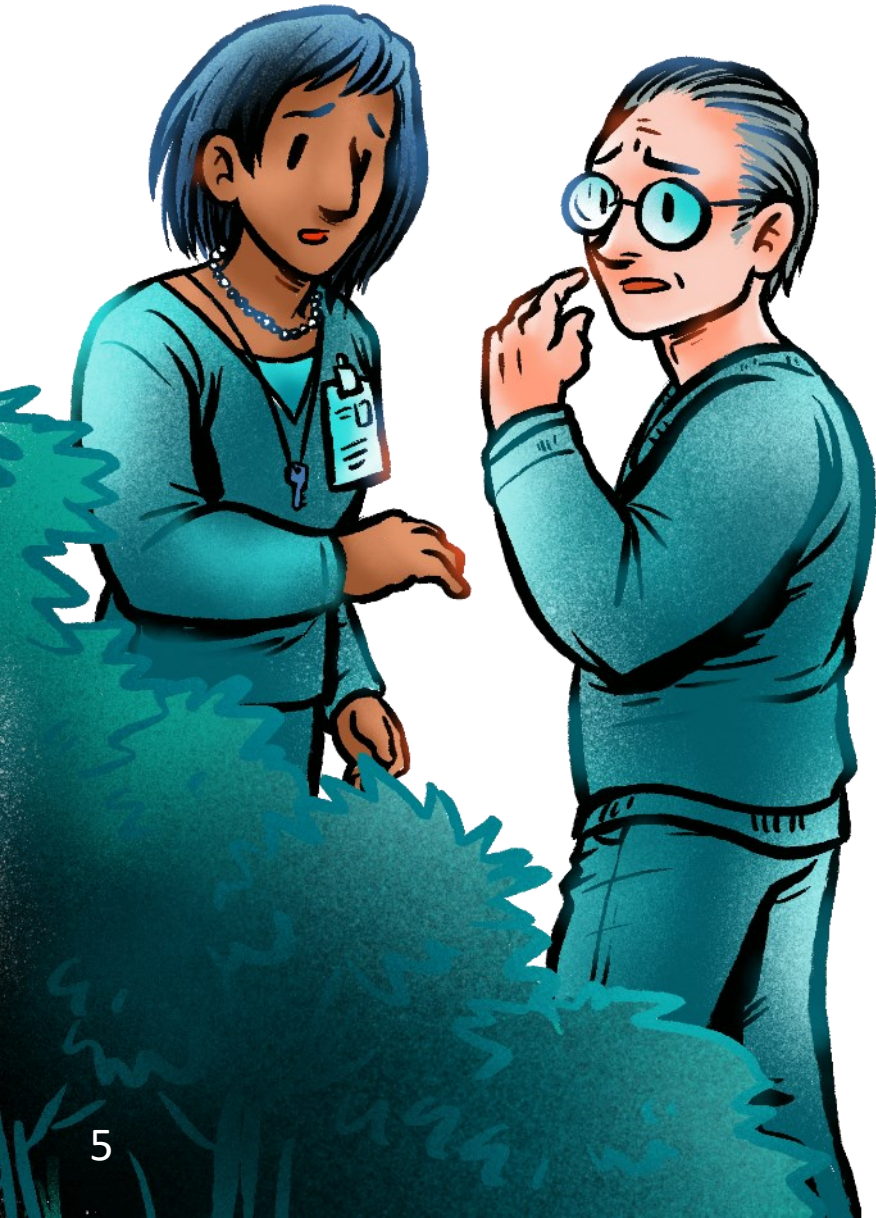
Sukupuolistuneen väkivallan kohtaaminen kouluissa

- Osio 1: Tietoa sukupuolistuneesta väkivallasta
- Osio 2: Lainsäädännön kehikko
- Osio 3: Sukupuolistereotyytiat ja väkivallan dynamiikka
- Osio 4: Työkaluja tunnistamiseen ja puuttumiseen
- Osio 5: Työkaluja väkivallasta keskustelemiseen
- Osio 6: Väkivallan käsittelemisen käytännöt
- Osio 7: Ennaltaehkäisytyö

Kaikki väkivalta on väärin ja haitallista.

”Sukupuolistunut” on määre, joka auttaa hahmottamaan tietynlaisten väkivaltailmiöiden dynamiikkaa ja seurauksia sekä soveltuvia auttamisen keinoja.

Väkivallan tunnistamisen ja puuttumisen esteitä

Asenteissa ja ajatustavoissa

Väkivallan

- läsnäoloa ei huomata (normalisoituminen) tai se kielletään
- määrää ja vakavuutta vähätellään
- yhteyksiä sukupuoleen sekä risteäviin tekijöihin ei tunneta tai huomioida
- kokemuksista vaietaan (häpeä, pelko, sanojen puuttuminen, keinottomuus)

Rakenteissa ja käytännöissä (ks. verkkokoulun Osio 6)

Väkivallan

- tilanteiden ja seurausten dokumentoiminen laiminlyödään
- eri osapuolille suunnattuja palveluita, käytäntöjä ja toimintamalleja ei tunneta tai jätetään käyttämättä
- torjumiseen panostamista ei arvosteta työyhteisössä

Ennakkotehtävä

Rekisteröidy *Sukupuolistuneen väkivallan kohtaaminen kouluissa* – verkkokouluun.

Tutustu Teemaan 1.1 (käsitteet ja puhettavat).

Katso erityisesti diat 13–17, 24–29 ja tee pohdintatehtävä (dia 30).

Huomaathan muuten, että THL:n sivuilla on avoimesti saatavilla muitakin väkivalta-aiheisia koulutuksia: thl.fi/fi/palvelut-ja-asiointi/verkkokoulut<https://verkkokoulut.thl.fi>

Kieli on kohtaamisen väline

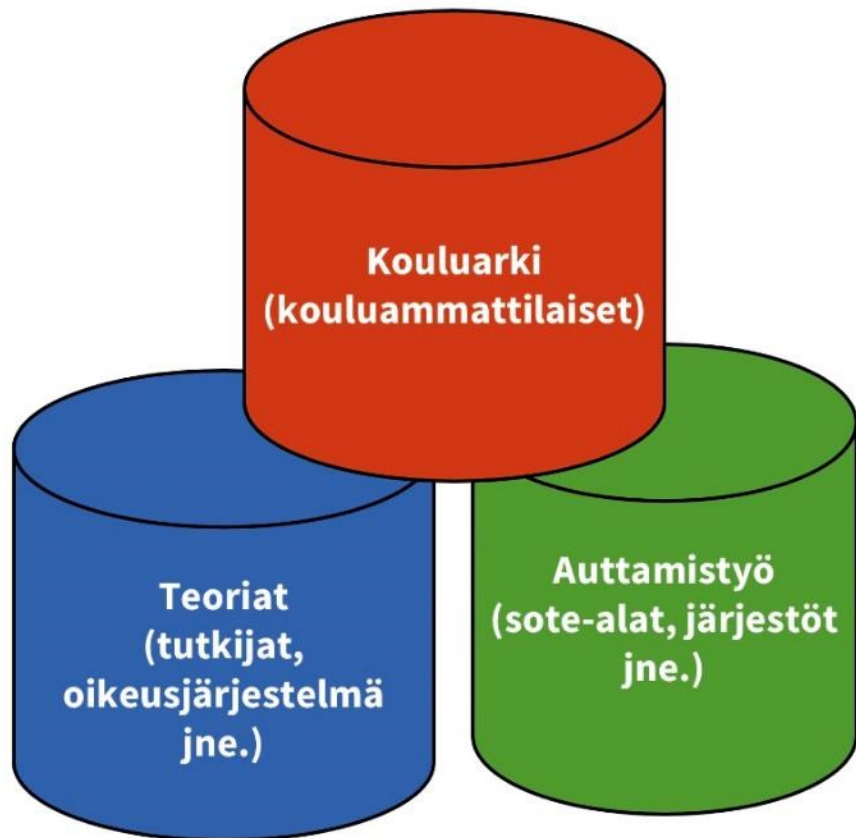
On tärkeää tiedostaa miten sanoitamme, mistä vaikenemme, mitä seurauksia tällä on.

Käsitteet ovat kontekstisidonnaisia (kenelle puhutaan, missä roolissa, mikä ammattiala jne.).

Ei ole aina yksiselitteisesti olemassa ”oikeita” tai ”väriä” sanoja – mutta sanavalintoja tulee pohtia ja osata perustella.

Väkivaltailmiöiden nimeäminen tekee ne näkyviksi. Se helpottaa niiden erityispiirteiden ja vakavuuden hahmottamista. Viesti voi tarkentua tai värittyä, esim.

- sukupuolistunut väkivalta vs. kiusaaminen
- kunniaan liittyvä väkivalta vs. ”toisen kulttuurin” tavat
- seurusteluhdeväkivalta vs. riitely
- seksuaalirikos vs. lääppiminen

Sukupuolitietoiset puhetavat

Hyvät kohtaamiset voivat olla myös sanattomia. Vaikeiden tilanteiden käsittelyssä kieli on kuitenkin välttämätön työkalu.

On hyvä pohtia sekä omaa että kuultua puhetta. Tämä auttaa kehittämään sensitiivisiä ja rakentavia kohtaamisen taitoja (oppilaat, huoltajat, kollegat).

Tärkeitä näkökulmia sukupuolitietoiseen puheeseen:

- inklusiivisuus – ei oletuksia sukupuolesta tai sen ilmaisusta, välttä binääristä puhetta ja cis/heteronormin viljelyä, kaikki saman arvoisia
- sukupuolen yksilöllisen merkityksen ja merkittävyyden kunnioittaminen – kuunteleminen ja kuuleminen
- empaattisuus – aito yritys ymmärtää toisen tunteet, kokemus, tilanne ja lähtökohdat
- ihmisoikeuslähtöisyys – sananvapaus, turvallisuus, syrjimättömyys, väkivallattomuus, lasten oikeudet ovat aikuisen velvollisuuksia

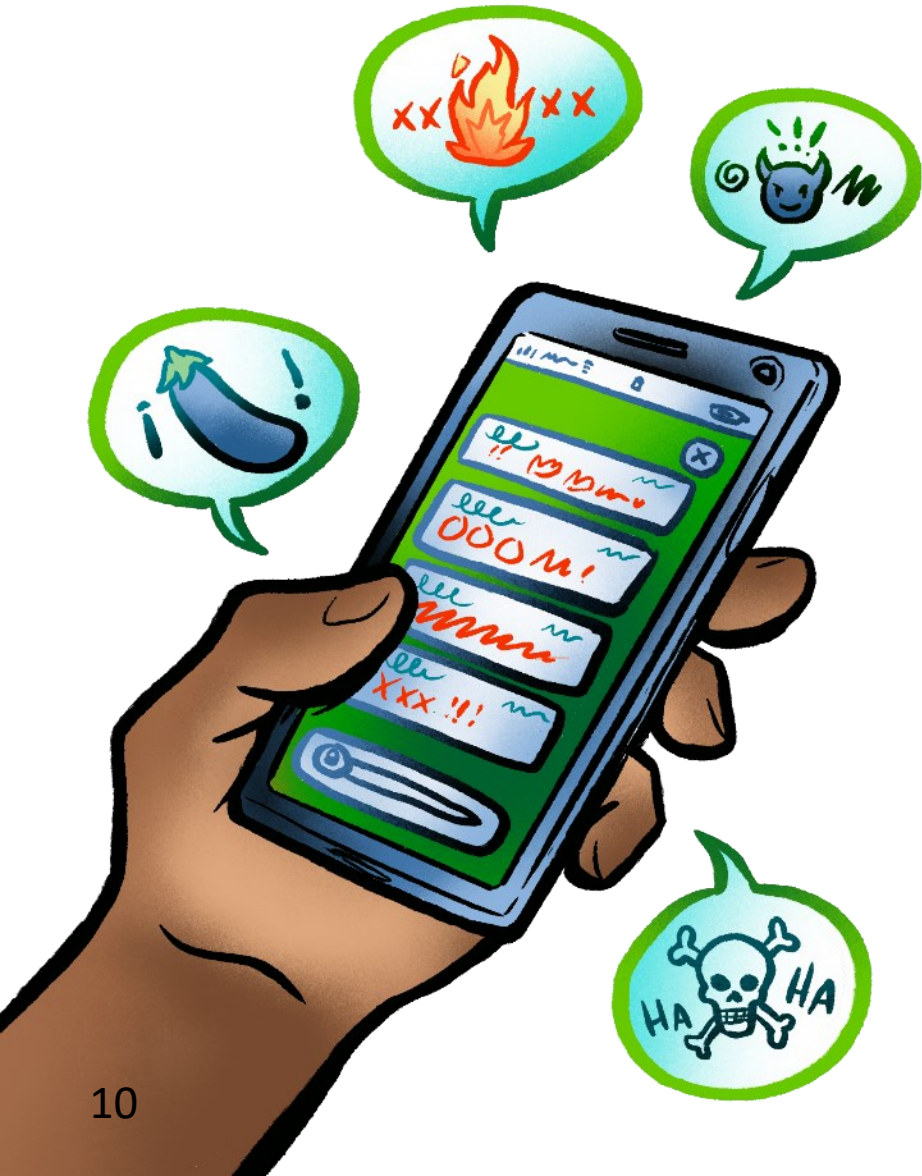
Millaista on nuorten kokema sukupuolistunut väkivalta?

- Liittyy sukupuoleen ja/tai seksuaalisuuteen – huom. myös maskuliinisuusnormit, sukupuolistereotyytiat
- Ei ole kaikilta osin samaa kuin naisiin ja tyttöihin kohdistuva väkivalta - huom. sukupuolen moninaisuus, pojat
- Vaurioittaa kasvuikäisten fyysistä ja/tai henkistä hyvinvointia ja/tai loukkaa seksuaalista itsemääräämisoikeutta – pahimmillaan kauaskantoiset seuraukset mielenterveydelle ja jaksamiselle
- Voi ilmetä sanallisesti, syrjintänä, kontrollina, käsiksi käymisenä, kasvokkain tai selän takana tai verkossa – joskus rikostunnusmerkistöä, usein ei

Sukupuolistunut väkivalta ”tapahtuu usein puhelimessa”

- Valheet ja solvaukset: henkilön yhdistäminen johonkin ei-toivottuun (#huora, #homo jne.)
- Kiristäminen ja paljastuminen: pelko ”nolojen” kuvien tms. vahingoittavan materiaalin leviämisestä some-kanavissa tai tulemisesta ilmi huoltajille (ml. kosto)
- Vainoamisen piirteitä: ei-toivotut, toistuvat viestit tai huomionosoitukset ahdistavat ja hämmentävät (vaikka eivät yksittäin tarkasteltuna välttämättä kielteisiä)
- Myös aikuisen tai selvästi vanhemman nuoren viestit, kuvapyynnöt, teot (ml. pornon näyttäminen, sokerideittailu)
- Vaikeuttaa huoltajan ja ammattilaisen puuttumista (ennaltaehkäisy, dialogin säilyttäminen, digiturvataidot kansalaistaidoiksi) – toisaalta mahdollistaa ”todisteet”

Ennakkotehtävä

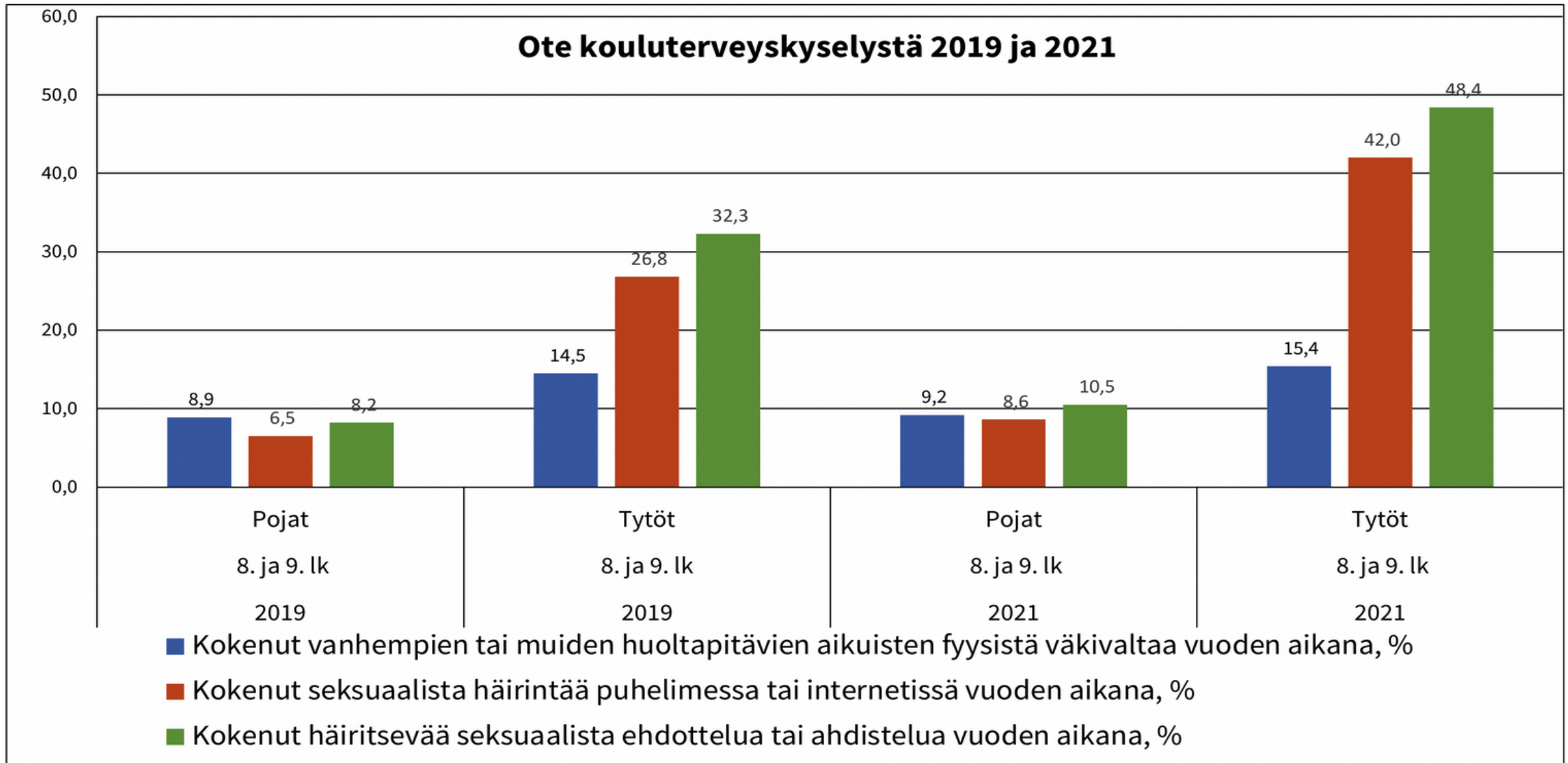
Oletko miettinyt, miten sinun (tulevassa) työyhteisössäsi puhutaan sukupuolistuneesta väkivallasta? Tätä on hyvä pohtia, sillä keskustelukulttuuriin on myös mahdollista vaikuttaa.

Verkkokoulut

Teema 1.1 (dia 30)

Väkivallan määrittely, trendit ja tilastot vs. sukupuolitietoinen kohtaaminen

Erityispiirteitä ja konteksteja

Oleellista – mutta osin erilaista – enemmistön ja vähemmistöjen kohdalla:

- Nuoruuden ikävaihe ja murrokset erityisenä haavoittuvuutena – itsenäistyminen, identiteetti, sukupuoli ja seksuaalisuus
- Luottamuksen rakentamisen ja särkymisen areenat – ystävyys/kaveruus, seurustelusuhde, perhe, harrastukset, koulun aikuiset
- Tekojen ja kokemusten piiloutuminen, pelko ikuisesta (digitaalisesta) häpeästä vs. ilmitulon mahdollistama apu
- Väkivallan jatkumot ja ylisukupolvisuus – kodin ihmissuhdemalli, tunteiden tunnistamisen ja käsittelemisen opitut tavat, tukiverkoston puuttuminen
- Kertomista voi vaikeuttaa nuoren halu pysyä lojaalina läheisille, epäluottamus aikuisiin, väärä tai puutteellinen tieto

Kun nuori kertoo väkivallasta

Verkkokoulut

Teema 4.2 (dia 7)

Väkivallasta kertomisen esteitä ja edellytyksiä

Merkittävä osa lapsista ja nuorista ei kerro kokemuksistaan kenellekään. Nuorelle on ensiarvoisen tärkeää:

- Kokea tulevansa kuulluksi omana itsenään (inklusiivisuus, kunnioittaminen, empaattisuus)
- Saada tietoa väkivallan luonteesta, yleisyydestä ja tyypillisistä reaktioista sen kokemiseen (en ole ainoa, en ole yksin)
- Luottaa siihen siihen, että aikuinen on kiinnostunut ja yrittää auttaa eteenpäin (en ole tuomittu pahaan oloon)
- Ymmärtää, ettei väkivalta tule jatkossa määrittämään häntä ihmisenä, vaikka sen työstäminen voikin olla pitkä prosessi (minä olen monia asioita)

Sukupuolistuneen väkivallan osapuolet

Väkivalta vaikuttaa monella tavalla ja tilanteesta riippuen useisiin henkilöihin. Huomioitavaa osapuolten suhteen muun muassa:

- Kokijat – kerran vai toistuvaa kohteeksi joutumista, riippuvuussuhde tekijään, mahdollisesti rikos?
- Tekijät – kieltäkö vai tunnistaako vastuunsa, mikä taustatilanne, onko itsekin uhri?
- Sivustaseuraajat – osaako käsitellä tai toimia, ikätaso, voidaanko saada lisätietoja tapahtumista?
- Kouluammattilaiset – opettajat, rehtori, muu henkilöstö – millainen on oma osaaminen, resurssit, velvoitteet?
- Huoltajat – ovatko tietoisia, saako keskusteluyhteyden, ylisukupolvisuusnäkökulma?
- Viranomaiset – poliisi, sote-henkilöstö, millainen osaaminen ja kokemus?

Myös sivustaseuraajat, huoltajat ja ammattilaiset voivat kokea sijaistraumatisoitumista, kun he suhtautuvat empaattisesti ja haluaa auttaa.

Väkivaltaa kokeneiden ja tehneiden nuorten kohtaamisen kannalta on tärkeää, että aikuisella on rohkeutta kohdata myös omat tunteensa.

Sijaistraumatisoitumisen vaikutukset ja oireet ovat samankaltaisia kuin väkivaltakokemukseen liittyvät stressireaktiot:

- ylivalppaus ja levottomuus
- mieleen tunkeutuvat kuvat
- keskittymisvaikeudet ja unihäiriöt
- muuttunut kuva itsestä, muista ja ihmisten välisistä suhteista tai omista tarpeista
- muuttunut tunteiden sietokyky

Seurustelusuhdeväkivallan tunnistamista voidaan opettaa

Ennaltaehkäisyssä keskeistä

- ihmisoikeusperustainen seksuaalikasvatus
- omien rajojen tunteminen ja toisen kunnioittaminen
- sukupuolistereotyypioiden haitallisuuden tiedostaminen

Auttamisessa keskeistä

- luottamus koulun aikuisiin edistää kokemuksista ja tunteista kertomista
- tuetaan ymmärtämään eroja riitelyn ja väkivallan, tasa-arvoisuuden ja kontrolloinnin/manipuloinnin välillä
- ohjataan tarvittaessa eteenpäin, akuuttitilanteessa turvataan ja pyydetään apua (esim. lasu, poliisi)

Seurustelusuhdeväkivallan erityispiirteenä myytit romanttisesta rakkaudesta

- vaikeuttavat seurustelusuhdeväkivallan tunnistamista
- vaikuttavat käsityksiin siitä, millainen parisuhteen pitäisi olla ja miten siinä tulee käyttäytyä
- ovat sidoksissa stereotyyppisiin sukupuolirooleihin, mutta vaikuttavat myös sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen nuorilla
- voivat esimerkiksi rajoittaa itsenäistä toimijuutta, vähätellä mustasukkaisuuden vahingollisuutta ja hämärtää suostumuksen ymmärtämistä

Rakkauden voima – *"rakkaus kestää kaikenlaisia vaikeuksia"*

Rakkaus kärsimyksenä – *"on normaalia, että kumppani aiheuttaa kurjaa oloa"*

Mustasukkaisuus rakkauden merkinä – *"omistushalu kertoo välittämisestä"*

Sielunkumppanin olemassaolo – *"se yksi ja ainoa oikea rakkaus"*

Esimerkki nuoren kohtaamisesta

- kun ei ole kyse akuuttitilanteesta ja nuori tulee itse puheille

Kunniaan liittyvän väkivallan erityispiirteet

Onko kyse tästä vai kuvittelenko vain?
Konsultoi herkästi esim. Sopu-työn ammattilaisia!

Joskus nuoren omat vanhemmat, sisarukset tai suku kohdistavat häneen kontrollia tai väkivaltaa, joka kytkeytyy tietynlaisiin kunniakäsitteisiin.

Väkivalta ilmenee pääosin erilaisina kontrollitoimina lapsuudesta alkaen (sosiaaliset suhteet, pukeutuminen, kännykkä, some, seurusteluvastaisuus), mutta se voi myös eskaloitua ja näkyä esimerkiksi pakkoavioliittona tai pahoinpitelynä.

- Kunniaan liittyvä väkivalta on vahvasti sukupuolittunutta – sen ytimessä ovat patriarkalisuus ja heteronormatiivisuus sekä perinteiset sukupuoliroolit
- Keskeistä on myös kontrolloiva yhteisöllisyys, jolla halutaan välttää häpeää ja edistää yhteisön etua – yksilön vapaus, unelmat ja oikeudet ovat alisteisia kollektiivisille arvoille
- Riskissä ovat erityisesti teini-ikäiset tytöt ja nuoret naiset, mutta myös sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt

Vastaavanlaisia ajatusmalleja ja totuttuja toimintatapoja esiintyy myös konteksteissa, joissa niitä ei kytkeä kunniakäsitteisiin vaan yleisemmin perhekeskeiseen konservatiiviseen sukupuolimoraaliin.

Lisää aiheesta THL:n Puutu väkivaltaan –koulutuksessa. Ks. myös [Sopu-työ](#) ja [Ihmisoikeusliitto](#).

Kohtaamisen taitoja

Aktiivinen kuuntelu on tärkeä taito, jonka avulla nuori tulee kuulluksi ja huomioduksi!

- Aktiivinen kuuntelu (älä vaihda aihetta, anna aikaa, ei johdattelevia kysymyksiä, empatian ja tuen osoittaminen)
- Tunnereaktioiden normalisointi (itkeminen, vihaisuus, pettymys, häpeä jne.)
- Tilanteeseen tutustuminen (selvitä lisää, arvioi tiedot ja laadi toimintasuunnitelma)

Seurusteluväkivallasta ks. erityisesti Osio 4.

Ilmoitusmenettelyistä, kurinpidosta ja seurannasta ks. Verkkokoulun Osio 6 (Teema 6.2).

Turvasuunnitelmasta keskusteleminen

Kohtaamisessa nuoren kanssa on tärkeää pohtia, miten jatkossa toimitaan. Tieto toimintamalleista ja avunsaannin mahdollisuuksista vakauttaa.

Turhia pelkoja ei tule luoda, mutta tilanteen vakavuudesta ja akuuttiluonteesta riippuen voi olla hyvä käydä läpi rauhallisesti esimerkiksi seuraavia näkökulmia:

- Keille aikuisille (koulussa tai muuten) nuori kokee voivansa kertoa väkivallasta? Jos hän kokee kertomisen vaikeaksi, miksi ja mitä asialle voi tehdä?
- Millaisena hän näkee riskin siihen, että aiemmin tapahtunut toistuu? Tuntuuko hänestä mahdolliselta esimerkiksi tarvittaessa soittaa hätäkeskukseen tai kriisipuhelimeen?
- Onko tarpeen tarkistaa some-tilien turvallisuus, esim. vaihtaa salasanat? Onko muita tapoja suojata itseä?
- Onko hänellä itsellään kysymyksiä, joihin aikuinen voi auttaa etsimään vastauksia?

Pohdinta

Keksi esimerkki nuoreen kohdistuneesta sukupuolistuneesta väkivallasta.

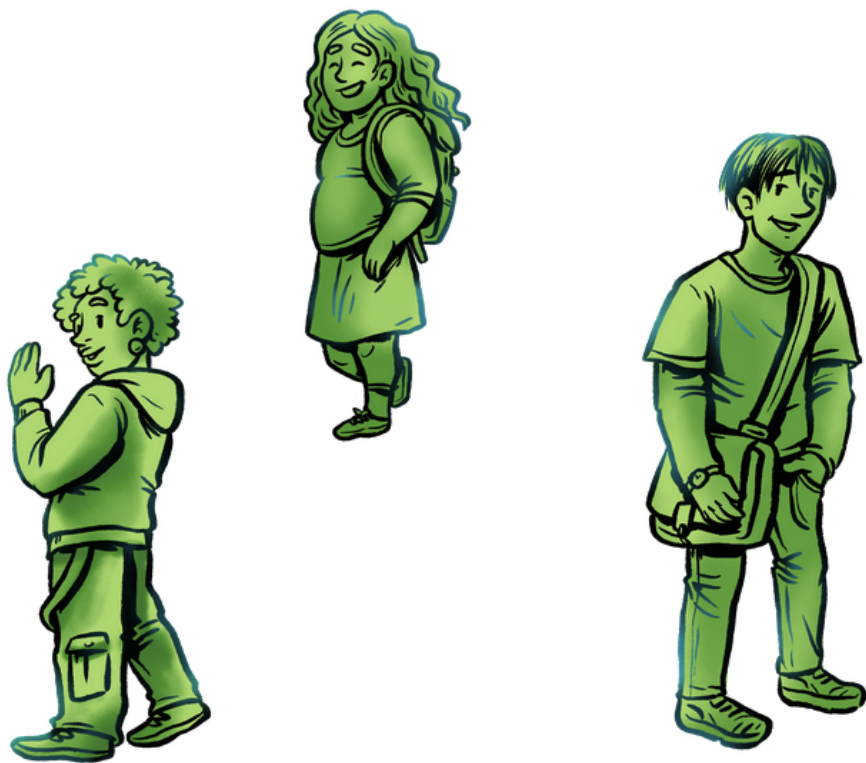
- Miten asia voisi tulla kouluammattilaisen tietoon?
- Mikä olisi silloin todennäköisin ensimmäinen reaktiosi (esim. ajatukset, tunteet, ruumiinkieli, toiminta)?
- Mikä koulutuksessa oppimastasi voisi jatkossa ehkäistä vastaavia tilanteita?

Verkkokoulut

Teema 5.4 (dia 14)

Toimintakulttuuri muuttuu kun sitä ymmärretään muuttaa

Sukupuolistunut väkivalta on sekä sukupuolten välisen epätasa-arvon syy että sen seuraus.

Vaikeneminen ja puuttumattomuus normalisoivat väkivaltaa!

Väkivallattomuus yhteisenä päämääränä

Sukupuolistuneen väkivallan torjuminen on kaikkien etu, yhteinen vastuu ja tehtävä niin yhteiskunnassa kuin työyhteisössä.

Tämän ei tule olla yksittäisen työntekijän varassa – mukaan on saatava rehtori, koko opetushenkilökunta, muut kouluammattilaiset, huoltajat, oppilaat.

Keskeistä kaikilla

- empatiaan kasvaminen, ml. sukupuolen moninaisuuden ja itsemääräämisoikeuden merkitysten sisäistäminen – vaihtoehtoiset tavat käsitellä vaikeita tunteita ja konflikteja
- avoin keskusteluympäristö, haitallisten puhe- ja toimintatapojen tiedostaminen ja niistä luopuminen

Keskeistä kouluammattilaisilla

- tukea toisiaan ja etsiä tietoa
- kehittää innostavia ennaltaehkäiseviä aktiviteetteja sekä puuttumisen keinoja
- varmistaa, että sovittu toimintamalli on kaikkien tiedossa ennen kuin väkivaltaa tapahtuu

Välitehtävän purku

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat ovat yksi keskeinen rakenne väkivallattoman toimintakulttuurin rakentamiseksi kouluissa ja oppilaitoksessa.

- Millaiset asiat koulunne suunnitelmissa toimivat hyvin?
- Mitkä ovat keskeisimmät kehityksen paikat?

Näkökulmina koulutuksen teemat eli sukupuolistunut väkivalta, sateenkaarinuorten kohtaaminen sekä normi- ja sukupuolitietoisuus.

Materiaalinostoja tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyöhön

Rauhankasvatusinstituutti: [Tasa-arvokompassi](#)

- Tavoite- ja toimenpide-ehdotuksia eri asteille

Ekvalita: [Skapa plats](#)

- Käsikirja normeja purkavaan toimintakulttuuriin

Seta: [Sateenkaari oppilaitoksessa](#)

- Opas sateenkaarevasta yhdenvertaisuudesta ja turvallisemmasta toimintakulttuurista

Opetushallituksen [materiaalit](#) tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitteluun

- Eri asteille suunnattuja oppaita

Esimerkkejä ennaltaehkäisystä

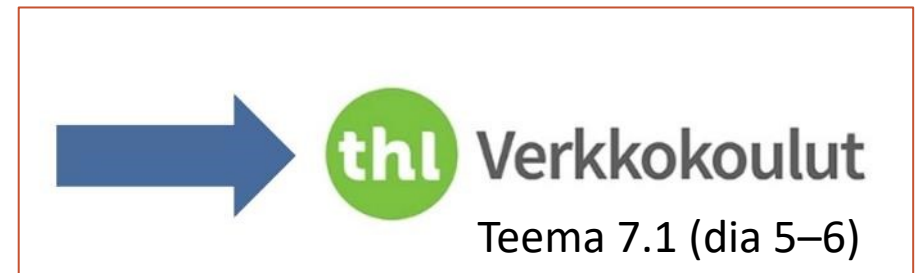
Ennaltaehkäisyssä saadaan parempia tuloksia, kun nuoret ideoivat ja toteuttavat yhdessä sopivia projekteja. Niitä voivat olla esimerkiksi:

- Tiedon koostaminen ja jakaminen: uutinen koulun verkkosivuille, juliste ilmoitustaululle, podcastit, vlogit
- Tiedon työstäminen vuorovaikutuksellisesti: tietovisat, paneelikeskustelut, lukupiirit, työpajat digiturvallisuudesta
- Kokemuksen käsitteleminen taiteen avulla: draama, tanssi-ilmaisu, musiikki, kuvataide

Miten koulun kalenterissa huomioidaan sukupuolistuneen väkivallan vastaisen työn näkyvyys? Tyttöjen päivä 11.10., lapsen oikeuksien päivä 20.11., naisiin kohdistuvan väkivallan vastainen päivä 25.11.

Voidaanko huoltajat ja lähialueen asukkaat osallistaa esimerkiksi kutsumalla katsomaan esityksiä?

Ideoita ja hyviä käytäntöjä sukupuolistuneen väkivallan ennaltaehkäisystä ks. verkkokoulun Teemat 7.2 ja 7.3.

Muutoksen portaat askel kerrallaan

Yhteiskunta kehittyy, mutta maailma ei ole valmis...

Sukupuolistuneen väkivallan ennaltaehkäisy ja torjuminen edellyttää paitsi sukupuolistietoisuutta myös halua oppia lisää.

On tärkeää, että työyhteisö koetaan turvalliseksi ja asioista voidaan keskustella rauhallisesti, vaikka oltaisiin eri mieltä.

Ihmisoikeudet eivät kuitenkaan koskaan ole mielipidekysymys.

Lapsilla ja nuorilla on oikeus käydä koulua ja elää ilman väkivaltaa.

Kouluammattilaisen rooli?

- Tuntea väkivallan (varhaiset) merkit ja vaikutukset – myös oma suhde väkivaltaan ml. mahdolliset omat kokemukset
- Olla tukena ja luottamuksen arvoinen aikuinen
- Antaa nuorelle tietoa, tarvittaessa ohjata eteenpäin
- Olla kaikessa toiminnassaan osa myönteistä muutosta

Toimintakulttuurin muuttaminen pähkinäkuoressa

Tunnistaminen

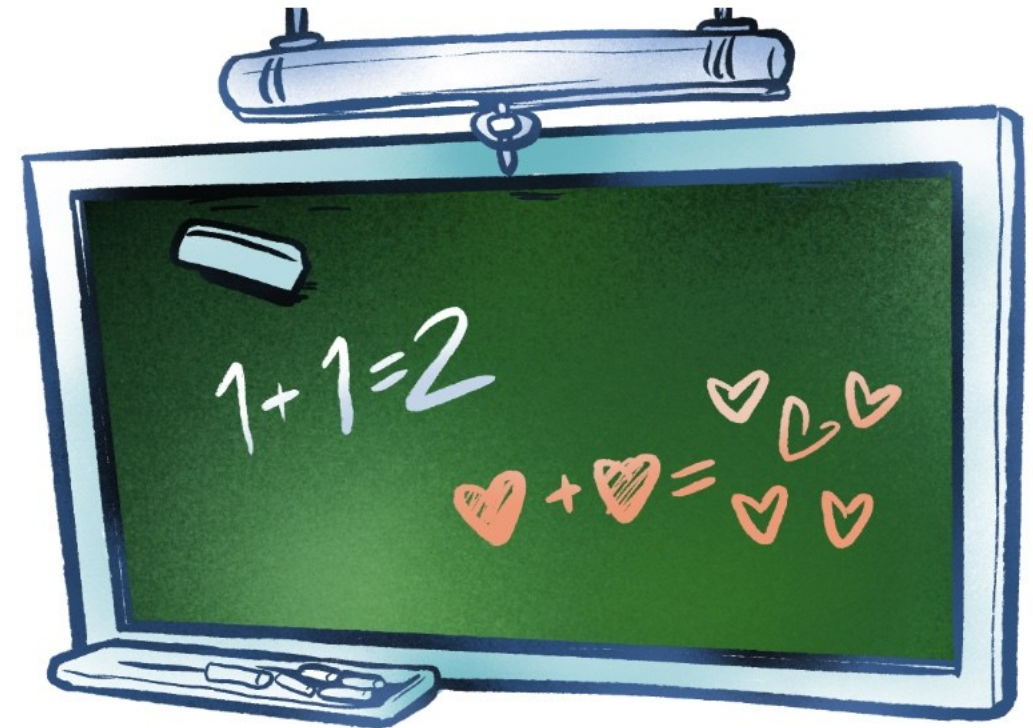
- empatia, eli toisen kokemuksen ja katsantokannan ymmärtäminen
- tieto sukupuolistuneen väkivallan muodoista

Ennaltaehkäisy

- syrjimättömyys, tasa-arvo ja turvallisuus velvoittavat
- aktiivinen asennemuutos ja osallistava tietoisuus
- toimintamallien kehittäminen

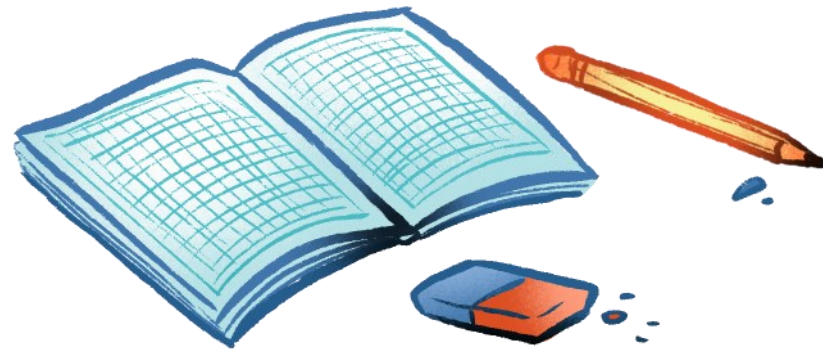
Puuttuminen

- tieto olemassa olevista toimintamalleista
- yhteistyö ja rohkeus toimia

Koulutuskokonaisuuden lopuksi

- Kirjaa pohdintojasi kolmannen tapaamisen sisällöistä. Voit miettiä esimerkiksi sitä, mikä oli mielestäsi tapaamisen keskeisin anti, millaisia uusia oivalluksia teit tapaamisen aikana tai millaiset asiat sinua jäivät mietityttämään tapaamisen jälkeen.
- Tee koulutuksen teemoihin liittyvä huoneentaulu. Kirjoita A4- tai A3-kokoiselle paperille omin sanoin keskeisimmät koulutuksen teemoihin liittyvät huomiot, joista työyhteisösi tulee olla tietoinen. Voit ryhmitellä pohdintasi seuraavien otsikoiden alle ja esimerkiksi perustella, mitä oikeus väkivallattomaan elämään tarkoittaa tai miten koulun toimintakulttuuria voidaan muuttaa. Kiinnitä sitten huoneentaulu ilmoitustaululle.
 1. Jokaisella on oikeus elää ilman väkivaltaa.
 2. Sukupuoli- ja normitietoisuus on tärkeää.
 3. Väkivallattomuutta edistetään muuttamalla toimintakulttuuria.

Kiitos!